

ACCESUL LA JUSTIȚIE PRIN PRISMA DIGITALIZĂRII

ACCESS TO JUSTICE THROUGH THE PRISM OF DIGITALIZATION

CZU: 347.971:004

DOI: 10.5281/zenodo.6616646

Tatiana CIAGLIC,
Doctorandă USM

Summary

The subject of digitalization of the justice sector has become mainstream in recent years thanks to the pandemic. The crisis has highlighted the importance and usefulness of information technologies in carrying out the act of justice but has also raised new questions. In the modern crisis-prone world, it is necessary to reinterpret the manner in which litigants interact with the courts and realize their rights and satisfy their legitimate interests.

Keywords: *justice digitalization, access to justice, covid and justice, justice software, e-file, integrated case management system*

Digitalizarea sectorului justiției reprezintă un fenomen cunoscut în lume, uniunea europeană și Moldova. Putem afirma cu certitudine că Moldova are o experiență mai mare de un deceniu de afirmare pe acest sector. Noile provocări demonstrează rolul major al tehnologiilor în asigurarea funcționării sistemului judiciar. La rândul său, aplicarea noilor tehnologii în sectorul justiției generează necesitatea reconceptualizării principiilor de drept și a modului de înfăptuire a justiției. Comunicarea prezentată își propune să menționeze principalele aspecte ale accesului la justiție prin prisma digitalizării sectorului judiciar, provocările și pașii de urmat pentru gestionarea eficientă a situației.

Accesul liber la justiție este un drept fundamental [1, art.20] al fiecăruia, care reiese înseși din justificarea existenței conceptului “stat de drept” care s-a declarat Republica Moldova [2, art.1 alin.(3)].

Constituția stabilește că orice persoană are **dreptul la satisfacție efectivă** din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime.

În acest context, este de remarcat art. 8 al Declarației Universale a Drepturilor Omului care prevede că: „Orice persoană are **dreptul să se adreseze în mod efectiv** instanțelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce îi sunt recunoscute prin Constituție sau prin lege“.

Cadrul normativ procedural, de asemenea dezvoltă acest principiu general de drept.

- Orice persoană are **dreptul la examinarea și soluționarea cauzei sale în mod echitabil, în termen rezonabil**, de către o instanță independentă, imparțială, legal constituită, care va acționa în conformitate cu prezentul cod [3, art.19 alin.(1)].

- Orice persoană interesată este în **drept să se adreseze în instanță judecătorească, în modul stabilit de lege**, pentru a-și apăra drepturile încălcate sau contestate, libertățile și interesele legitime [4, art.5 alin.(1)].

Din cele relatate, putem determina semnificația termenului accesul al justiției în *stricto sensu* și *lato sensu* și raporta aceste determinative fenomenului de digitalizare, pentru a observa modul inedit prin care tehnologiile deschid noi provocări/posibilități pentru reconceptualizarea instituțiilor juridice, mai ales în situații de criză [5].

Astfel, în *stricto sensu* accesul la justiție ar însemna posibilitatea justițiabililor de a se adresa instanței de judecată dispunând de drepturile sale cu scopul satisfacerii intereselor legitime. Pe de altă parte, reieșind din faimosul enunț “Justiția nu doar trebuie făcută, trebuie să se și vadă că s-a făcut justiție [6, p.3.2].”

În *lato sensu* accesul la justiție prin prisma „**modului efectiv de adresare instanței**” și „**dreptului la satisfacției efectivă**” ar însemna disponibilitatea un sistem judiciar eficient, transparent, integru.

Argumentarea reiese din afirmațiile că „**dreptului la satisfacției efectivă**” ar semnala o legătură evidentă între noțiunea de „satisfacție efectivă” și „instanțelor judecătorești competente”, adică locul unde trebuie să se exercite apărarea drepturilor. Vom evidenția similitudinile dintre textul constituțional și Declarația Universală a Drepturilor Omului, care, în art. 8, se referă la „instanțele judecătorești competente”. Declarația Universală impune, în art. 10, condiția ca persoana să fie audiată de către un „tribunal independent și imparțial”, iar art. 14. 1 al Pactului cu privire la drepturile civile și politice operează cu noțiunea de „tribunal competent, independent și imparțial, stabilit prin lege”. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale se referă, în art. 6. 1, la o „instanță independentă și imparțială, instituită de lege” și fixează aspectul temporal al efectivității prin „judecarea [...] într-un termen rezonabil a cauzei” [7, p.101].

Pentru a satisface cerințele de volum înaintate comunicării de față, vom aborda accesul la justiție prin prisma digitalizării doar în *stricto sensu*, mai ales că acest aspect este esențial în situația de pandemie în care ne aflăm cu toții deja de 2 ani compleți.

Idea interacțiunii electronice a justițiabililor și profesioniștilor din sectorul justiție cu instanțele de judecată nu este nouă. Odată cu afirmarea digitalizării sectorului judiciar și judecătorec la un moment apare întrebarea cum putem digitaliza comunicarea justițiabilului/ avocatului cu instanța pentru a eficientiza procesul, reduce nivelul resurselor necesare gestionării fluxurilor de lucru, exclude factorul uman etc.

Pandemia a scos în evidență și chiar a condiționat forțarea procesului de interacțiune electronică a justițiabililor cu instanța. La nivel național european și mondial, au fost elaborate un șir de studii și recomandări privind asigurarea funcționării sistemului judiciar în timp de pandemie, inclusiv prin aplicarea noilor

posibilități tehnice cum ar fi videoconferințele, depunerea/recepționarea electronică a documentelor, folosirea semnăturii electronice etc.

O provocare majoră pe cale depășirii crizei era și pe undeva rămâne a fi lipsa sau neconcordanța reglementărilor procesuale cu soluțiile tehnice disponibile la moment. Ca rezultat s-au profilat câteva abordări de referință:

- Status quo (de moment);
- Modificarea/completarea cadrului normativ procedural;
- Elaborarea soluțiilor tehnice personalizate, conforme cadrului normativ procedural.

Problema de bază cu ultimele două abordări este că ambele necesită timp, iar ultima necesită și investiții semnificative necesare dezvoltării și ulterioarei mentenanțe a noilor sisteme informaționale.

Nu trebuie să neglijăm și aspectele sociale ale acestui proces, cum vor primi justițiabilii aceste inovații? Le vor utiliza sau nu? Ce provocări vor apărea pentru justițiabili și instanțe pe acest segment?

Din aceste considerente este necesar, paralel cu dezvoltarea/reglementarea noilor opțiuni tehnice, menite facilității interacțiunea electronică cu instanța de judecată, de informat și popularizat aceste inovații în rândul justițiabililor/avocaților.

Dublarea procedurilor și necesitatea garanțiilor privind gestionarea corectă a proceselor de lucru (lipsa acțiunilor neautorizate) constituie o altă provocare în calea digitalizării interacțiunii cu instanța de judecată. În Republica Moldova aceasta s-a materializat prin condiția prezentării fizice a cererii de chemare în cazul depunerii electronice a acesteia, situația care a descurajat corpul de avocați și oarecum a redus efectul testării aplicației informatice e-Dosar Judiciar.

Utilizarea videoconferințelor în cadrul ședinței de judecată reprezintă un alt aspect important al digitalizării accesului la justiție asigurând pe de o parte respectarea celerității procedurilor (mai ales în pandemie) iar pe de altă parte utilizarea eficientă a resurselor umane și organizatorice ale instanței. Totuși, cadrul normativ național prevede un spectru îngust de situații în care videoconferința poate fi utilizată.

Aspectele ce necesită lămurire în acest caz sunt modul de asigurare a publicității ședinței de judecată în cazul organizării acesteia prin videoconferință, interacțiunea între avocat și participantul la proces (aspectul asigurării confidențialității) etc.

În partea ce ține de asigurarea transparenței procesului de judecată actualmente sunt publicate hotărârile și încheierile pronunțate de instanțele de judecată, lista ședințelor și chiar a dosarelor pendinte. Pe această latură urmează a reconceptualiza anonimizarea datelor participanților la proces prin “echilibrarea” principiului publicității ședinței de judecată și dreptul la viață personală a participanților. De asemenea nu există un termen limită pentru afișarea publică a hotărârii/încheierii de judecată, nu este posibil de a vedea informația despre toate procesele din cadrul cauzei, inclusiv hotărârile/încheierile contestate.

Înregistrarea audio a ședințelor de judecată este utilizată în toate instanțele de judecată iar copia poate fi preluată de către participant la proces în condițiile cadrului normativ în vigoare[8], care este depășit de mai mult timp.

Soluția informatică e-Dosar Judiciar, integrată Programului Integrat de Gestionare a Dosarelor a fost concepută pentru a facilita interacțiunea între justițiabili și instanțele de judecată. La momentul de față subsistemul este aplicat în regim de testare în șapte instanțe de judecată[9]. Totuși, deficiențele legate de aplicarea practică în regim de exploatare a e-Dosar Judiciar necesită modificarea cadrului normativ dar și revederea unor fluxuri de lucru la nivel tehnic și organizatoric.

În final, putem cu certitudine concluziona că progresul digitalizării sectorului judiciar depinde de modul în care este conceput și gestionat atât în perspectivă tehnică cât și reglementării procedurale. Câteva principii pot ajuta la facilitarea interacțiunii justițiabililor cu instanțele:

- Centrarea pe utilizator (interfețe intuitive, design UX/UI modern, fluxuri simple și clare de lucru, meniu de suport interacți, asistență tehnică, ajutare pentru persoane cu necesități speciale);

- Comunicarea proactivă a inovațiilor către utilizatori, pentru pregătirea și asigurarea încrederii în soluțiile digitale propuse (ex. Distribuirea automată a dosarelor);

- Pregătirea cadrului normativ paralel cu soluția tehnică sau anterior acesteia pentru raționalizarea folosirii mijloacelor bugetare. Discutarea largă și obținerea consensului privind interpretarea modernă a principiilor de drept, drepturilor procedurale și modului de realizare a acestora;

- Implicarea activă a instanțelor de judecată în promovarea utilizării e-Dosar Judiciar, comunicării electronice, semnăturii electronice de către justițiabili și actorii implicați în înfăptuirea actului de justiție.

Nu putem trece cu vederea principiile oferite în Planul de acțiuni al Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției (CEPEJ) 2022-2025 „Digitalizarea pentru o justiție mai bună”: eficiența justiției, transparența justiției, justiția colaborativă, justiția umană, justiție cetrată pe oameni, justiție informată, CEPEJ responsabil și interactiv[10].

Este de remarcat că Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia, aprobate prin Legea nr.211 din 06.12.2021 prevede un șir de acțiuni menite să faciliteze digitalizarea sectorului judiciar, inclusiv accesul la justiție prin intermediul sistemului informatic e-Dosar Judiciar.

Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova, nr.1 din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.03.2016, nr.78. [citat 09.03.2022]. Disponibil :

- https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128016&lang=ru#
2. Constituția Republicii Moldova, nr.1 din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.03.2016, nr.78. [citat 09.03.2022]. Disponibil : https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128016&lang=ru#
 3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr.122 din 14.03.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 05.11.2013, nr.248-251. [citat 09.03.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113967&lang=ro
 4. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nr.255 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 03.08.2018, nr.185-294. [citat 09.03.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110220&lang=ro
 5. *Declarația Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției (CEPEJ) Lecții învățate și provocările întâmpinate de judiciar în cadrul și după pandemia COVIC-19*, Reuniunea ad-hoc a CEPEJ din 10.06.2020. [citat 09.03.2022]. Disponibil: <https://rm.coe.int/declaration-en/16809ea1e2>
 6. Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară (2002). Inspirat de expunerea Lordului Hewart, Judecător în Camera Lorzilor, Marea Britanie (Rex v Judecătorii din Sussex; Ex parte McCarthy (1924)) – „Justiția nu trebuie doar să fie înfăptuită, ci este imperios necesar să se și vadă că justiția este înfăptuită.”. [citat 09.03.2022]. Disponibil: https://www.unodc.org/res/ji/import/international_standards/bangalore_principles/bangalore_principles_romanian.pdf
 7. Negru B, Osmochescu N. și alții *Constituția Republicii Moldova. Comentariu*. [citat 09.03.2022]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/files/file/informatie_utila/Comentariu_Constitutie.pdf
 8. Regulamentul privind înregistrarea audio digitală a ședințelor de judecată, aprobat prin Hotărârea CSM nr.338/13 din 12.04.2013. [citat 09.03.2022]. Disponibil: https://www.csm.md/files/Acte_normative/REGinregistrarea_audio.pdf
 9. Hotărâre cu privire la demersul Programului pentru Justiție Transparentă, referitor la extinderea pilotării Sistemului Informațional Judiciar (SIJ), nr.162/13 din 16.06.2020. [citat 09.03.2022]. Disponibil: <https://www.csm.md/files/Hotaririle/2020/13/162-13.pdf>
 10. Planul de acțiuni al Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției (CEPEJ) 2022-2025 „Digitalizarea pentru o justiție mai bună”, pact.1-7. [citat 09.03.2022]. Disponibil: <https://rm.coe.int/cepej-2021-12-en-cepej-action-plan-2022-2025-digitalisation-justice/1680a4cf2c>